

LOKMAN HEKİMİN HALK TIBBINDAKİ YERİ VE LOKMAN HEKİM WEB SİTELERİNİN İNTERNETTE SAĞLIK VAKFI KRİTERLERİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

**YEĞENOĞLU, Selen
ÖZÇELİKAY, Gülen
TÜRKİYE/TУРЦИЯ**

ÖZET

Türk-İslam kültürünün öğelerinde Lokman Hekim hakkında birçok fikir, vecize, güzel söz ve menkıbeler üretilmiştir. Bununla insanları eğlendirmekten ziyade öğretmek, iyi insan, yararlı İnsan düzeyine çıkarmak amaçlanmaktadır. Ancak günümüzde bazı kurumlarda, bazı markalarda şifa vereni, iyi olanı tanımlamak adına efsanevi şahsiyet Lokman Hekim'in isminin kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Bu araştırmanın amacı Türk tıbbında önemli bir yeri otan Lokman Hekim'in adının hangi alanlarda ve nasıl kullanıldığının ortaya çıkarılabilmesidir.

Bu amaçla www.google.com.tr, www.msn.com, www.yahoo.com ve www.altavista.com arama motorları kullanılarak ve anahtar kelime olarak sadece "Lokman Hekim" yazılarak her bir arama motorunda ilk çıkan yirmi web sitesi değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirme tüm dünyada sağlıkla ilgili web sitelerini gözlemleyip, bu sitelerden koymuş olduğu sekiz kriteri tam olarak yerine getireni akredite eden "internette Sağlık Vakfı" (Health on the Net Foundation-HoN) kriterleri göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir.

İnternette Sağlık Vakfı'nın sağlık ve tıpla ilgili web siteleri için koymuş olduğu sekiz kriter: 1-Site yazarlarının nitelikleri, tamamlayıcılık, gizlilik, atıfta bulunma, doğrulanabilirlik, şeffaflık, finansal sponsorluk bildirimini, reklam politikası başlıklarını içermektedir.

Sonuç olarak "Lokman Hekim" anahtar kelimesi yazılarak yukarıda isimleri verilen arama motorlarından yaptığımız araştırmada Lokman Hekim'in kişiliğini anlatan web siteleri olduğu gibi, onun adına kurulmuş

olan hastane web sitelerine, okullara ve özellikle de bitkisel ürün pazarlayan firmalara ulaşılmıştır. Ne var ki bu sitelerin tamamında internette Sağlık Vakfı'nın web siteleri için koymuş olduğu sekiz kriterin ancak bazılarını yerine getirdikleri görülmektedir.

Araştırmanın sonucunda, Türk op tarihinde önemli bir yeri olan "Lokman Hekin'in adının ticari amaçla pek çok kişi ya da kuruluş tarafından kullanıldığı anlaşılmıştır. Öte yandan, bu önemli kişinin yaşamı ve halk tıbbına olan katkılarını anlatan nitelikli web sitelerine ihtiyaç duyulduğu gerçeği açıkça ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lokman Hekim, internet, web sitesi, İnternette Sağlık Vakfı

Lokman Hekim Kimdir?

- Lokman hikmet sahibi bir kişidir. İnsanlara bilgeliği öğreten bir önder, yol göstericidir. Onun tarihî bir kimse, vezir, büyük devlet adamı olduğunu anlatan masallar da vardır. Daha sonraki çağlarda İran ve Türk edebiyatlarına giren bu hikâyeler, biçim ve yapı değişikliğine uğramış, Lokman gerek Türk ve gerek İran edebiyatlarında halk hekimliğinin atası olarak tanınmıştır. Her derde deva, çaresizlere çare, şifasızlara şifa bulduğu inancı yayılmıştır.

Lokman Hekim Kimdir?

- Kaynaklara bakıldığında zannedilenin aksine Lokman hekimin sıradan bir tabip olmayıp, bir ahlak önderi ve hikmet sahibi bir kimse olarak ün kazanmış olduğu görülür.

- Fakat onun dağıttığı şifa dar anlamda fizyolojik bir hastalığın tedavisi değil, hayatın bütünlüğüne yönelik bir şifadır. O adeta mutlu ve huzurlu bir hayatın şifrelerini içeren temel bir ahlak öğretisi ortaya koymaya çalışmıştır.

Lokman Hekim Kimdir?

- Bu öğretilerde, odağa konan insan, hem Tanrı hem de anne-baba başta olmak üzere bütün insanlarla barış içinde olan, ilkeli ve ahlaklı iletişim kuran bir insan tipi olarak şekillenmiştir.

- Lokman, folklorik tıpta ölümsüzlük ilacı arayan biridir.

Lokman Hekim Kimdir?

- Rivayete göre, dördüncü göbekten soyu Hz. İbrahim'e dayanan

Lokman, Yunus Peygamber'in zamanına kadar yaşamıştır. Yine rivayetlere göre Eyle ve Medyan'da yaşayan Lokman beslediği son kartal olan Lubad (=müddet)'in ölümünden hemen sonra Eyle'de hayata gözlerini yummuştur.

Lokman Hekim Kimdir?

- İslam öncesi sözlü ve yazılı kaynaklarda yiğit bir kahraman olarak bilinen Lokman'ın hâkimlik yaptığına ve bir kanun adamı olarak hikmetle hükmettiğine de inanılırdı. İnce, manalı, nükteli sözler söyleyen bir şair olarak da görülen Lokman bu yönü ile Ezop ve Nasrettin Hoca'ya benzer. Bu iki figüre ait pek çok fıkra Lokman hikâye ve fıkrası olarak da anlatılır.

- Lokman hakim, kendisine hikmet verilmiş akıl, anlayış ve ilim sahibi bir kimse olarak bilinir.

Lokman Hekim Kimdir?

- O, sıradan insanların bilmediği şeyleri bilen ve bildiklerini hayatına uygulayan bir bilge kişidir. Zaten "hakîm kişi" demek, "yanlış olan tutum ve davranışlarını daima doğrultan kimse demektir." Onun bir diğer özelliği de bilgisini mutlaka davranış haline getirmesi ve salt teori ile yetinmemesidir. Güzel, etkili ve derin anlamlı söz söyleme yeteneğine sahip olduğunu, ahlâkî öğütler verdiğini onun Kur'an-ı Kerim'de kendi oğluna verdiği hakimane tembihlerden anlıyoruz.

Lokman Hekim Kimdir?

- İslam'dan önce kahraman bir hâkim ve vezir olarak bilinen Lokman'ı daha sonraları bir marangoz, bir çoban, biçimsiz bir Mısırlı köle, Nubyalı veya Habeşli bir köle hâlinde tasvir eden rivayetlere rastlıyoruz. Belli ki bu rivayetler şark hikâyelerinden etkilenilerek yazılmıştır. Bu yolla ondan gelen hikmetli sözler ve atasözleri derlenerek adeta onu Arapların Ezop'u durumuna getirmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Lokman

- Lokman Hekimin adı Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmektedir. Lokman Suresi olarak anılan 31. sure nazil olduktan sonra Müslümanlar bizzat Kur'an'ın tasdiğiyle önceden saygı duydukları önemli bir sembol kişilik olan Lokman'ı daha çok benimsemeye başladılar.

Kur'an-ı Kerim'de Lokman

- Böylece Kur'an'ın açıklaması olarak kabul edilen hadis külliyatlarına

yansıyan rivayetlerin de tasdiki ile Lokman artık dinî ve ahlakî öğütler veren bir hakîm (bilge) kişi olarak bilinmeye, hatta bazılarınca Peygamber olarak anılmaya başlandı. Fakat İslam alimlerinin çoğu onu Peygamber değil de, varlığın ve olayların hikmetine dikkat çeken âdetâ Müslüman bir filozof olarak kabul etmişler ve onu hikmet sahibi bir mümin kişi olarak görmüşlerdir.

Kur'an-ı Kerim'de Lokman

- Bu yönü ile o İslam hikmet anlayışının ya da dar anlamda İslam felsefesinin ilk temsilcisi olarak kabul edilmiştir.

- Lokman suresinin hemen başında “**İşte bu ayetler hikmet dolu Kitab'ın âyetleridir**”. demek suretiyle hikmet kavramına dikkat çekilmiştir. Söz konusu ayetlerde ise Lokman oğluna öğüt veren bir filozof kimliğindedir.

Kur'an-ı Kerim'de Lokman

- Örneğin 32. sure olan es-Secde Lokman'dan şu biçimde söz etmektedir:

- Lokman, oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür, demişti.

Kur'an-ı Kerim'de Lokman

- (Lokman öğütlerine devamla şöyle demişti:) Yavrucuğum! Yaptığın iş, bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde ve göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.

Kur'an-ı Kerim'de Lokman

- Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.

- Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez.

- Yürüyüşünde tabî ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir.

Lokman Hekim ve Halk Tıbbı

- Adana ili ve çevresinde yüzyıllardır Lokman Hekim efsaneleri anla-

tılmaktadır:

- Lokman Hekim, inanışa göre bütün hekimlerin piri, üstadıdır. Her çiçeğin, her otun özelliklerini tanıyan Lokman, ilaç yapar, dertlere deva bulmuş. Bütün dünyayı dolaşmış. Çukurova'ya gelince ovanın bereket ve güzelliğine hayran olarak Misis'e yerleşmiş. Çevredeki bütün hastaları iyileştirmiş. Hastalığın ne olduğunu unutan Çukurovalılar, ölümsüz hayatın peşine düşmüşler. Kendileri için ölümsüzlük ilacını yapmasını istemişler.

Lokman Hekim ve Halk Tıbbı

- Lokman Hekim Çukurova'yı dolaşmış, bütün bitkileri incelemiştir. Bir gece dolaşmaktan yorgun düşmüş ve ulu bir çınarın altında uyuyakalmış. Bir ses duymuş:

- “Ey Lokman, artık araman bitsin, ben ölümsüz hayatın devasıyım. Bundan böyle insanlara ve hayvanlara ölüm yok”.

- Lokman Hekim, sesin geldiği bitkiye doğru yürüyüp koparmış. Bu arada Tanrı Cebrail'e: “Yetiş Cebrail, Lokman ölümsüzlüğe çare bulursa bu insanların hâli ne olur?” demiş.

Lokman Hekim ve Halk Tıbbı

- Bunun üzerine Cebrail, pir-i fani kılığında Misis Havraniye tarafına bir gelmiş. Misis Köprüsü'nün üstünde Lokman Hekimle karşılaşmış. Cebrail: “Selamü-naleyküm” dedikten sonra. Lokman'ın elindeki kitaba bakmak istemiş. Kitabı alıp coşkuyla akan Ceyhan Nehri'ne atmış. Kitabın ardından Lokman da suya atlamış ama bulamamış. Yaz gelip sular çekilince, ırmak boyunda aramaya devam etmiş.

Lokman Hekim ve Halk Tıbbı

- Sonunda kitabın sadece bir yaprağını, arpa tarlasında bulmuş. Bugünkü tıp biliminin, o günkü yapraktan geliştiğine inanılır. Kitabın bulunduğu arpa tarlasının toprağı kutsal sayılır. Çocukların karınları ağrıdığı anda bu toprağı ısıtıp beze sararak çocuğun karnına koyarlar.

Lokman Hekim ve Halk Tıbbı

- Tümör tedavisinde yabanî nane: Lokman'ın oğlu hastalanıp ölmüş. Lokman oğlunun midesinden ur çıkarmış. Oğlundan bir anı olarak bunu cebinde taşımış. Bir dere kenarında otururken, orada cebine sürtünen yabancı nanelerden urun eriyerek yok olduğunu görmüş, nanenin şifalı etkisi o zamandan bu yana bilinmekteymiş.

Lokman Hekim ve Halk Tıbbı

• **Zor doğum:** Lokman hekim arkadaşlarıyla hamamın önünden geçiyormuş. Hamamdan gebe bir kadın çıkmış. Lokman “Yarım saat sonra bu kadın ölecek” demiş. Cenazesini kaldırmak için telallar bağırmaya başlamışlar. Lokman hekim ve arkadaşları kadının evine gitmişler. Lokman hekimin kadının karnına çuvaldız batırmasıyla kadının canlanarak ayağa kalkması bir olmuş.

Lokman Hekim ve Halk Tıbbı

• Lokman Hekim kadının ölmediğini söyleyerek, “Hamile hamamda çok fazla kaldığından, bebek içeride bunalarak annesinin ciğerine el atmış, nefesi kesilen kadın da bayılmış. Çuvaldızı annenin karın boşluğundan içeri soktum, eli acıyan çocuk elini annesinin ciğerinden çekti, anne de rahatlayarak kendine geldi” demiş. Buradan da hamile kadınların hamamda fazla kalmaması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

İnternette Sağlık Vakfı-İSV (HON)

• İSV yararlı ve güvenilir tıbbi bilgi ve sağlık bilgisinin ve bu bilginin uygun-etkili kullanılmasının yaygın biçime getirilmesine rehber olan öncü bir vakıftır. İSV kar amacı gütmeyen, bağımsız olup, Birleşmiş Milletler tarafından tanınarak 1995 yılında kurulmuştur. İSV'nin web sitesi ise, 1996 yılından bu yana siber dünyada hem sağlık profesyoneli olmayan hem de sağlık profesyoneli olan internet kullanıcılarına güvenilir sağlık bilgisine ulaşım için rehber olma konusunda bir ilk olmuştur.

İSV Kriterleri (İlkeleri)

• **Güvenilirlik:** Web sitesindeki yazarların nitelikleri belirtilmelidir. Tıbbi (sağlık bilgisi) bilgi ya da tavsiye mutlaka tıp eğitimi almış ya da yetkin kişilerce verilmelidir. Durum böyle değilse bir uyarı olarak verilen bilgilerin tıp eğitimi almamış bir uzman veya kuruluşça sağlandığı belirtilmelidir.

• **Tamamlayıcılık:** Web sitesindeki bilgilerin hekim-hasta ilişkisinin yerini tutamayacağı uyarısı bulunmalı ve web sitesi bu ilişkiyi tamamlar, destekler biçimde olmalıdır.

• **Gizlilik:** Web sitesini ziyaret edenler tarafından siteye gönderilen kişisel bilgilerin gizliliğine ve özel olmasına saygı duyulmalıdır.

• **Atıfta Bulunma:** Web sitesinde yer alan bilgilerin kaynaklarına

atıfta bulunulmalı ve tıbbi sayfalar yer alıyorsa bunlar da belirtilmelidir. Gerektiğinde HTML bağlantıları/linkleri verilmelidir. Bilgilerin en son güncellenme tarihi belirtilmelidir.

- **Doğrulanabilirlik:** Belirli bir tedavi, ticari ürün veya hizmetin yararları ve performansı yukarıda dördüncü ilkede olduğu gibi uygun ve tarafsız kanıtlarla desteklenmelidir.

- **Şeffaflık:** Web sitesi yapımcıları siteyi ziyaret edenlerin ek bilgiye ya da yardıma ihtiyaç duyduklarında kendilerine rahatlıkla ulaşabilmeleri için, en açık biçimde e-posta adreslerini belirtmelidir.

- **Finansal bildirim:** Gerek hizmet gerek malzeme bakımından web sitesine katkıda bulunan ticari ve ticari olmayan kurumların kimlikleri açıkça belirtilmelidir.

- **Reklam politikası:** Reklam web sitesi için bir finans kaynağı ise, bu açıkça belirtilmelidir. Web sitesi sahiplerince benimsenmiş olan reklam politikasının kısa bir açıklaması bulunmalıdır.

Araştırma Yöntemi

- “Lokman hekim” anahtar kelimesi yazılarak dört arama motorunun (Altavista, Google, Msn, Yahoo) ilk 20 web sitesi taranmıştır. Sağlıkla ilgili olmayan (dernek, hastane, eğitim kurumu, vb.) web siteleri araştırma kapsamı dışında tutulmuş, sadece sağlıkla ilgili web siteleri (bitkisel ilaç pazarlayan aktarlar, bitkilerle tedaviyi önerenler, vb.) incelemeye alınmıştır. Ayrıca bizzat lokman hekimi anlatan kaç site var ve içeriği nasıl gibi konular da saptanmaya çalışılmış. Ulaşılan siteler İSV kriterlerine uyup uymama açısından irdelenmiştir.

Bulgular

- Toplam olarak araştırma kriterlerimize uygun 13 web sitesi saptanmıştır (*Lokman Hekim* adını taşıyan okul, dernek, vakıf ve hastaneler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur).

- Bu 13 sitenin 6 tanesi Lokman Hekim’in kişiliği, hayat hikayesi, dini hikaye betimlemelerini içermektedir. İçlerinden sadece bir tanesi Çukurova Üniversitesinden araştırmacı-akademisyen bir kişiye aittir.

Bulgular

- Geriye kalan 7 site bitkisel ilaçlarla tedavi ve bitkisel ürünler ile aktarlara ait web siteleridir.

Saptanan Sitelerin İSV Kriterlerine Uygunluğu:

- Güvenilirlik: 7 sitenin hiçbirinde yer almıyor.
- Tamamlayıcılık: 7 sitenin dördünde var.
- Gizlilik: 7 sitenin üçünde var.

Bulgular

Saptanan Sitelerin İSV Kriterlerine Uygunluğu:

- Atıfta Bulunma: 7 sitenin hiçbirinde yer almıyor.
- Doğrulanabilirlik: 7 sitenin hiçbirinde yer almıyor.
- Şeffaflık: 7 sitenin dördünde var.

Bulgular

Saptanan Sitelerin İSV Kriterlerine Uygunluğu:

- Finansal Bildirim: 7 sitenin hiçbirinde yer almıyor.
- Reklam Politikası: 7 sitenin hiçbirinde yer almıyor.

Sonuç ve Öneriler

- Lokman Hekim adı kâr amacı güden kuruluşlarca kullanılmaktadır
- Ancak özellikle aktarlar ve bitkisel tedavi önerisinde bulunan web sitelerinin İSV kriterlerine (ilkelerine) uyumu son derece yetersizdir. Bu konuda düzeltici önlemlerin acilen alınması gerekmektedir. Bilgi yönünden daha kaliteli ve internet kullanıcılarına daha yararlı hizmet veren web sitelerine ihtiyaç vardır.
- Aynı şekilde Lokman Hekim'in hayatına, kimliğine ilişkin web sitelerinin de daha kapsamlı ve daha bilimsel verilere dayalı olması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Önal, M., (2006), **Kültür, Turizm ve Sanatta AYDIN**, Lokman Hekim Kimdir? (Bir Peygamber Mi? Bir Bilge mi Yoksa Bir Tabip mi?), Aydın Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayın Organı, 6, 33-36.
2. **Kur'ân-ı Kerîm ve açıklamalı meâli**, (1993), Türkiye Diyanet Vakfı, Yayın no: 86.
3. Yurdakök, M., (2003), "Lokman Hekim Öykülerinde Çocuk Hekimliği Bilgileri", **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, 46, 153-54.

4. Şenesen, R., (2007), Şahmeran, Lokman Hekim Ve Adana Efsaneleri, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/18.php>
5. HON, (2007), <http://www.hon.ch/HONcode/Turkish/>

